

Strategické partnerstvo Európskej únie a Japonska: pohľad zo Slovenska

Alexander Duleba, riaditeľ Výskumného centra Slovenskej spoločnosti pre zahraničnú politiku

Vo februári 2019 vstúpila do platnosti dohoda o Strategickom partnerstve medzi EÚ a Japonskom.¹ Tento článok stručne analyzuje hlavné výzvy, ktoré prináša súčasný vývin medzinárodných vzťahov pre záujmy EÚ i Japonska, a snaží sa identifikovať možnosti pre ich vzájomnú spoluprácu a hľadá inšpirácie pre napĺňanie dohody o strategickom partnerstve. Zameriava sa najmä na tri kľúčové oblasti: rozvoj transportných prepojení, medzinárodnú bezpečnosť a rozvojovú spoluprácu. Článok argumentuje, že je potrebné vypracovať Akčný plán na implementáciu Dohody o strategickom partnerstve, ktorý by mohol a mal vypracovať Spoločný výbor EÚ – Japonsko. Článok zároveň reflektuje záujmy Slovenska pri ďalšom rozvoji vzťahov EÚ s Japonskom, vrátane na úrovni regionálnej spolupráce V4 plus Japonsko i bilaterálnych slovensko-japonských vzťahov.

Prečo strategické partnerstvo

Vo februári 2019 vstúpili do platnosti dve dohody uzavreté medzi EÚ a Japonskom, ktoré predstavujú zásadnú zmenu v rozvoji ich vzájomných vzťahov. *Dohoda o strategickom partnerstve* (Strategic Partnership Agreement - SPA) a *Dohody o ekonomickom partnerstve*. Prvá z nich je medzníkom - ide o vôbec prvou rámcovú dohodu medzi EÚ a Japonskom v doterajšej histórii. Podpísali ju v júli 2018 na samite lídri EÚ a Japonska. Jej cieľom je nielen zintenzívniť bilaterálnu spoluprácu medzi obidvomi stranami, ale i koordináciu diplomatických aktivít voči tretím krajinám a na pôde medzinárodných organizácií. Dohoda reflektuje tri hlavné skutočnosti, ktoré pridali vzťahom a spolupráci medzi EÚ a Japonskom v súčasnom období strategický rozmer:

1) EÚ a Japonsko zdieľajú *spoločné hodnoty* (sloboda, demokracia, ľudské práva, vláda zákona), ku ktorým sa hlásia, uplatňujú ich vo svojich politických i právnych systémoch a chcú ich podporovať i v medzinárodných vzťahoch. Navyše, SPA je vôbec prvou dohodou EÚ s treťou krajinou, ktorá obsahuje spoločný záväzok bojovať proti klimatickým zmenám vo svete a zasadzovať sa o naplnenie Parížskej klimatickej dohody. V oblasti boja s klimatickými zmenami EÚ nemá medzi rozvinutými krajinami sveta až tak veľa významných spojencov ako je práve Japonsko;

2) EÚ a Japonsko zdieľajú *rovnaké obavy a rovnako vnímajú hrozby*, ktoré prináša súčasný medzinárodný vývoj. Predovšetkým, sú proti nárastu protekcionizmu vo svetovom obchode

¹ Text *Dohody o strategickom partnerstve medzi EÚ a Japonskom* je prístupný na stránke MZV Japonska a Európskej služby pre vonkajšiu činnosť, pozri napr.: <https://www.mofa.go.jp/files/000381942.pdf>.

a odsudzujú porušovanie medzinárodného práva, vrátane použitia vojenskej sily alebo hrozby jej použitia v medzinárodných vzťahoch;

3) EÚ a Japonsko zdieľajú *spoločnú víziu globálneho medzinárodného poriadku*, ktorý má byť budovaný na základe rešpektovania medzinárodného práva, mierového riešenia sporov medzi krajinami, nediskriminácie v medzinárodnom obchode a slobodnej námornej plavby vo svetových moriach.

Rokovania o rámcovej dohode medzi EÚ a Japonskom začali v roku 2011 a boli ukončené v lete 2018. Niet pochyb o tom, že katalyzátorom, ktorý urýchlil proces rokovaní i výslednú podobu dohody, boli nové faktory v medzinárodných vzťahoch. EÚ s Japonskom spája najmä znepokojenie nad zmenami v obchodnej politike USA, ktoré presadzuje prezident Donald Trump. Predčasné ukončenie rokovaní o *Transatlantickom obchodnom a investičnom partnerstve* s EÚ a rovnako rozhodnutie USA neratifikovať *Transpacifické partnerstvo*, dohodu o voľnom obchode v Tichomorí, ohrozilo medzinárodné obchodné záujmy EÚ a Japonska. S rovnakými obavami sledujú obidve strany zhoršovanie medzinárodnej situácie vo východnej Európe i východnej Ázii v dôsledku rastúcej militarizácie zahraničnej politiky Ruska, Číny, Severnej Kórey a niektorých ďalších krajín v eurázijskom priestore. Meniace sa strategické súradnice súčasného sveta zásadným spôsobom zblížili pozície EÚ a Japonska a sformovali predpoklady pre ich strategické partnerstvo.

Spoločnou odpoveďou EÚ a Japonska na rastúci obchodný protekcionizmus vo svete je uzavretie *Dohody o ekonomickom partnerstve* vrátane vytvorenia zóny voľného obchodu (Economic Partnership Agreement - EPA), ktorá takisto vstúpila do platnosti vo februári 2019. EÚ spolu s Japonskom tvoria takmer jednu tretinu svetovej ekonomiky. Po plnej implementácii dohody EPA vo vzájomnom obchode medzi EÚ a Japonskom zanikne 97 % colných sadzieb. Podľa údajov Európskej komisie vzájomná obchodná výmena EÚ s Japonskom v roku 2017 predstavovala 130 miliárd EUR. Japonsko je šiestym najvýznamnejším obchodným partnerom EÚ vo svete a po Číne druhým najväčším v Ázii. EÚ ročne exportuje do Japonska tovary a služby v hodnote viac než 80 miliárd eur. Japonskí investori v EÚ vytvorili viac než pol milióna pracovných miest a zhruba 600 tisíc pracovných miest v krajinách EÚ závisí od exportu tovarov a služieb do Japonska.²

EPA medzi EÚ a Japonskom vytvára protiváhu rastúcemu obchodnému protekcionizmu vo svete a pomáha obhájiť záujmy Japonska i členských krajín EÚ, vrátane Slovenska. Slovensko je malá a otvorená ekonomika, ktorá je súčasťou jednotného trhu EÚ. Akékoľvek negatívne dopady protekcionistických opatrení na zahraničný obchod EÚ s kľúčovými obchodnými partnermi vo svete predstavujú hrozbu i pre obchodné záujmy a ekonomiku Slovenska. Navyše, EPA otvára nové možnosti pre rozvoj bilaterálneho obchodu a spolupráce medzi Slovenskom a Japonskom. Na Slovensku pôsobí 60 japonských spoločností, ktoré zamestnávajú zhruba 13 tisíc pracovníkov. Historicky prvá návšteva japonského predsedu vlády Šinzóa Abeho na Slovensku sa uskutočnila 25. apríla 2019. V júli 2019 vstúpi do platnosti bilaterálna zmluva o sociálnom zabezpečení, ktorá uľahčí zamestnávanie občanov Japonska na Slovensku a naopak.³ Po bilaterálnych rokovaníach s predsedom vlády SR Petrom Pellegrinim sa japonský premiér Šinzó Abe v Bratislave stretol v ten istý deň s premiérmi krajín V4 na v poradí treťom samite vo formáte V4 plus Japonsko, ktorý sa konal v rámci

² Key elements of the EU-Japan Economic Partnership Agreement, Brussels. *European Commission*, Brussels, 12 December 2018, <http://europa.eu/rapid/press-release MEMO-18-6784 en.htm>.

³ Na Slovensko prišiel japonský premiér. Chce znížiť zaťaženie firiem. *TASR*, etrend.sk, 25.4.2019, <https://www.etrend.sk/ekonomika/na-slovensko-prišiel-japonsky-premier-chce-znizit-zatazenie-firiem.html>.

predsedníctva Slovenska vo V4.⁴ Spolupráca vo formáte V4 plus Japonsko môže významne prispieť k napĺňaniu cieľov spolupráce EÚ s Japonskom tak, ako boli definované v SPA.

SPA ustanovila Spoločný výbor EÚ - Japonsko na vypracovanie konkrétnych opatrení potrebných na implementáciu ustanovení dohody. Prvé stretnutie výboru sa uskutočnilo 10. apríla 2019 v Tokiu a bolo venované najmä otázkam realizácie novej obchodnej dohody.⁵ Existujú tri strategické oblasti, v rámci ktorých môže byť spolupráca a koordinovaný postup Japonska a EÚ prínosom nielen pre obhajobu národných záujmov Japonska a členských štátov EÚ, ale i pre globálnu bezpečnosť a prosperitu. Myslíme si, že pre rozvoj spolupráce v týchto oblastiach by Spoločný výbor EÚ – Japonsko mal vypracovať Akčný plán so súborom konkrétnych opatrení pre naplnenie cieľov SPA i EPA.

Transportné koridory a konektivita

Spolu s Čínou, Južnou Kóreou a Indiou patrí Japonsko do prvej desiatky najvýznamnejších obchodných partnerov EÚ. Objem zahraničného obchodu EÚ s vyššie uvedenými ázijskými krajinami dosiahol v roku 2017 hodnotu 889 miliárd EUR (24 % z celkového zahraničného obchodu EÚ). Pre porovnanie, obchod EÚ s USA dosiahol v rovnakom období hodnotu 632 miliárd EUR (17 % z celkového obchodu EÚ). Ak si uvedomíme, že v druhej desiatke najvýznamnejších obchodných partnerov EÚ sú Singapur, Taiwan, Hong Kong, Austrália a Vietnam, oblasť východnej a juhovýchodnej Ázie je svetovým makroregiónom, od ktorého závisí ekonomická prosperita, ale v stále v rastúcej miere i bezpečnosť Európskej únie.⁶ Po vstupe SPA a EPA do platnosti sa vzťahy s Japonskom stávajú strategickou osou ázijskej politiky EÚ. Dopravné prepojenie Európy a východnej i juhovýchodnej Ázie – po mori, súši i vzduchu – sa stáva jednou zo strategických otázok ďalšieho rozvoja sveta. Kľúčovým záujmom, ktorý zdieľajú Japonsko i EÚ je zabezpečiť, aby obchodné cesty medzi Áziou a Európou zostali voľné pre medzinárodný obchod a neboli ohrozené dominanciou jednej krajiny alebo skupinou viacerých krajín.

India, Spojené štáty, Japonsko, členské štáty EÚ a ďalšie krajiny so znepokojením sledujú aktívnu investičnú politiku Číny, ktorá počas posledných rokov - od spustenia iniciatívy „Jedno pásmo, jedna cesta“ (One Belt, One Road) v roku 2013 - masívne investuje do nákupu majetkových podielov v prístavoch na pobreží Pacifiku a Indického oceánu, ale i Stredozemného a Čierneho mora. Ako príklad môžu poslúžiť investície čínskych štátnych spoločností do strategicky významných prístavov Hambantota na Srí Lanke, Gwadar v Pakistane alebo Piraeus v Grécku. Krajiny, ktoré využívajú námornú plavbu v Tichom a Indickom oceáne, majú oprávnené obavy, že po získaní kontroly nad strategickými prístavmi a infraštruktúrou morských ciest v Indo-Pacifickej oblasti, Čína bude zvýhodňovať vlastné námorné obchodné spoločnosti na úkor spoločností z iných krajín, ktoré sú takisto strategicky závislé od využívania námornej dopravy pre realizáciu vlastného zahraničného obchodu.

V auguste 2016 japonský premiér predstavil „Stratégiu pre slobodný a otvorený Indo-Pacific“ (Free and Open Indo-Pacific Strategy - FOIP), ktorá má za cieľ zabezpečiť obchodné i bezpečnostné záujmy Japonska v regióne, vrátane záujmy krajín indo-pacifického regiónu.

⁴ Lídri krajín V4 zdôraznili význam spolupráce s Japonskom. Úrad vlády Slovenskej republiky, 25.4.2019, <https://www.vlada.gov.sk/lidri-krajin-v4-zdoraznili-vyznam-spoluprace-s-japonskom/>.

⁵ First EU-Japan Joint Committee meeting sets tone for successful implementation of Economic Partnership Agreement. *European Commission*, 10.4.2019, <http://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=2007>.

⁶ *European Commission*, DG Trade, 18.3.2019, http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_122530.pdf.

Strategickým cieľom FOIP je dosiahnuť, aby moria Tichého a Indického oceánu zostali „medzinárodným verejným statkom“, ktorý majú právo slobodne a rovnoprávne užívať všetky krajiny. FOIP má tri hlavné piliere: 1) dodržiavanie princípov právneho štátu, slobody námornej plavby a obchodu v regióne; 2) rozvoj ekonomickej prosperity krajín regiónu; a 3) zabezpečenie mieru a stability. Japonsko chce zintenzívniť rozvoj bilaterálnej spolupráce s krajinami regiónu a nadviazať na dosiahnuté výsledky: v rokoch 1960-2016 poskytlo krajinám Ázie, Afriky a Oceánie rozvojovú pomoc vo výške 320 miliárd USD a preinvestovalo v nich 200 miliárd USD (údaj platný ku koncu roku 2017). V súčasnosti investuje do opravy a rozvoja infraštruktúry 7 prístavov (nachádzajúcich sa v Kambodži, Indonézii, Madagaskare, Mozambiku, Samoa, Srí Lanke, Vanuatu), letiska v Papua Novej Guinei, v 12 krajinách regiónu investuje do projektov, týkajúcich sa zvýšenia bezpečnosti námornej plavby, vrátane boja proti pirátom (Adenský záliv), rozvoja železničnej dopravy vo Vietname, Indii a ďalších krajinách regiónu.⁷

Podporu japonskej stratégie vyjadrili USA, India, Austrália a ďalšie krajiny Indo-Pacifického regiónu.⁸ Vychádzajúc z ustanovení SPA, bezpochyby existuje veľký priestor i pre angažovanie sa EÚ. Japonská stratégia FOIP je plne v súlade so stratégiou EÚ pre rozvoj konektivity s Áziou.⁹ Podobne ako všetky stratégie EÚ voči tretím krajinám, i vyššie uvedená stratégia pre konektivitu s Áziou vychádza z externalizácie vnútorného prostredia únie a jeho projekcie do vonkajšieho sveta. Základom vnútorného fungovania únie sú jasne stanovené pravidlá vzťahov medzi členskými štátmi a prirodzeným záujmom EÚ je, aby rovnaké pravidlá fungovali i mimo jej hraníc. Zabezpečenie slobodnej námornej plavby, vrátane nediskriminačného prístupu pre všetky krajiny k námornej infraštruktúre v indicko-pacifickom regióne, zodpovedá hospodárskym a bezpečnostným záujmom EÚ a medzinárodným pravidlám svetového obchodu. Nie je a nemôže byť v záujme EÚ, aby sa námorná plavba v Tichom a Indickom oceáne dostala pod kontrolu jednej krajiny alebo skupiny krajín, ktoré by získali kontrolu nad tokom zahraničného obchodu medzi EÚ a regiónom východnej a juhovýchodnej Ázie.

Akčný plán pre spoluprácu medzi EÚ a Japonskom, ktorý by mohol a mal vypracovať Spoločný výbor zriadený na základe SPA, by mal obsahovať opatrenia na koordináciu postupu oboch strán v rámci Svetovej námornej organizácie (International Maritime Organization) a ďalších inštitúcií, ktoré majú na starosti dohľad nad vykonávaním Dohovoru o morskom práve (Convention on the Law of the Sea) schváleného na pôde OSN 10. decembra 1982. Dohovor zaručuje slobodnú plavbu na svetových moriach, vrátane v pobrežných vodách signatárskych štátov a slobodného využívania infraštruktúry morských prístavov. Podpísala ho a ratifikovala väčšina štátov Európy a Ázie vrátane všetkých členských štátov EÚ, Japonska a Číny. Dohovor ustanovil Medzinárodný tribunál pre morské právo so sídlom v Hamburgu, ktorý má právo rozhodnúť o prípadnom porušení dohovoru zo strany signatárskych štátov a vynucovať vykonanie nápravy. V prípade, že existuje akákoľvek medzera v súčasnom morskom práve, EÚ a Japonsko by mali spolupracovať na jeho novelizácii tak, aby zabezpečili nediskriminačný slobodný a otvorený režim využívania morí pre námornú plavbu a obchod.

⁷ Towards Free and Open Indo-Pacific. *The Government of Japan*, September 2018.

⁸ Pozri napr. Chellaney, B., Building a „free and open“ Indo-Pacific. *The Japan Times*, 21.11.2018, <https://www.japantimes.co.jp/opinion/2018/11/21/commentary/japan-commentary/building-free-open-indo-pacific/#.XNF2yaQxTcs>.

⁹ Connecting Europe & Asia: the EU Strategy. European Union, EEAS, 19.9.2018, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/50699/connecting-europe-asia-eu-strategy_en.

Koordinácia investícií do rozvoja strategickej dopravnej infraštruktúry v regióne Tichého a Indického oceánu by umožnila efektívnejšie vynakladanie zdrojov obidvoch strán a bola by zároveň konkrétnym vyjadrením strategického partnerstva EÚ a Japonska.

Medzinárodný systém a bezpečnosť

Počas poslednej dekády sme svedkami revízie pravidiel medzinárodnej bezpečnosti, ktoré sa sformovali po 2. svetovej vojne. Napriek tomu, že vývin regionálnej bezpečnosti v Európe a východnej Ázii bol po 2. svetovej vojne rozdielny – v Európe sa vďaka integračným procesom v rámci Európskych spoločenstiev (EÚ od roku 1993) a NATO podarilo vybudovať solídne piliere regionálnej bezpečnosti, vo východnej Ázii nedošlo k vzniku regionálneho integračného procesu – v súčasnosti je bezpečnosť členských štátov EÚ i Japonska skúšaná podobným spôsobom.

Hlavnou výzvou pre európsku bezpečnosť je agresívna politika Ruska vo východnej Európe, ktoré použilo vojenskú silu proti Gruzínsku v roku 2008 a Ukrajine v roku 2014. Navyše, prvýkrát od konca 2. svetovej vojny sme v Európe znova svedkami anexie časti územia suverénneho štátu zo strany iného štátu - vo februári 2014 Rusko anektovalo ukrajinský polostrov Krym.

Vo východnej Ázii je možné pozorovať dva hlavné zdroje regionálneho napätia – jadrový program Severnej Kórey a spory ohľadom námorných hraníc v Juhočínskom mori, ktoré vymedzujú exkluzívne ekonomické zóny priľahlých krajín – Brunej, Čína, Filipíny, Indonézia, Malajzia, Taiwan, a Vietnam. Iniciátorom revízie exitujúcich námorných hraníc v Juhočínskom mori je Čína, ktorá si začala v 70. rokoch 20. st. nárokovať „historické právo“ na kontrolu väčšiny jeho vôd. Podobné nároky vznáša i na ostrovy Senkaku na juhu Východočínskeho mora, ktoré v roku 2012 vykúpila vláda Japonska od ich súkromných vlastníkov. Väčšina pozorovateľov sa zhoduje v hodnotení, že počínajúc rokom 2010 sa situácia začala vyhrocovať z dôvodu stále asertívnejšieho správania sa Číny a jej zväčšujúcej sa vojenskej prítomnosti v Juhočínskom i Východočínskom mori.¹⁰

Čína sa za posledných 10 rokov stala jedným z ekonomických lídrov sveta a zároveň jednou zo svetových superveľmocí, pretože s jej ekonomickou mocou rastú i jej výdaje na ozbrojené sily (174.5 miliárd USD v roku 2018).¹¹ Spolu s rastúcou vojenskou silou Číny v regióne východnej Ázie rastú obavy z jej revizionistickej politiky. Stratégia národnej bezpečnosti USA z decembra 2017 konštatuje, že Čína a Rusko sú revizionistické mocnosti, ktoré sa pokúšajú zmeniť medzinárodný systém, ktorý vybudovali USA a Západ od konca 2. svetovej vojny.¹² Ak je tento predpoklad správny a zahrnieme do neho i revizionizmus Spojených štátov samotných pod vedením administrácie prezidenta Donalda Trumpa, zatiaľ a našťastie iba v oblasti svetového obchodu, členské štáty EÚ a Japonsko sa ocitajú v zložitom postavení, ktoré znamená dramatické zníženie ich bezpečnostného komfortu a nárast neistoty. Obnovenie efektívneho multilateralizmu v medzinárodných vzťahoch a ich fungovania na základe jasných a záväzných pravidiel pre všetky štáty bez ohľadu na ich veľkosť, populáciu, ekonomickú

¹⁰ Pozri napr. Cheng, J.: China's Regional Strategy and Challenges in East Asia. *China Perspectives*, 2013/2, s. 53-65.

¹¹ China's 2018 Military Budget: New Numbers, Old Worries. *The Diplomat*, 7.3.2018, <https://thediplomat.com/2018/03/chinas-2018-military-budget-new-numbers-old-worries/>.

¹² *National Security Strategy of the United States of America*. President of the U.S., December 2017, <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905-2.pdf>.

alebo vojenskú silu, je obrovskou výzvou v situácii, keď tri kľúčové svetové mocnosti nemajú záujem na rešpektovaní existujúcich pravidiel medzinárodného systému.

Jeden z najambicióznejších cieľov spolupráce EÚ a Japonska, ktoré zahŕňa SPA, je podpora reformy OSN, vrátane reformy Bezpečnostnej rady (čl. 10, bod 2).¹³ Berúc do úvahy skutočnosť, že zmena Charty OSN, resp. akékoľvek rozhodnutie OSN, ktoré sa môže stať súčasťou medzinárodného práva, závisí od súhlasu Ruska a Číny ako stálych členov BR OSN s právom veta, cesta k dosiahnutiu tohto cieľa bude ťažká, dlhá a s neistým koncom. V každom prípade, je mimoriadne dôležité, že svoj strategický záujem Japonsko a členské štáty EÚ jasne pomenovali. Existujúci systém medzinárodného práva postavený na súčasnej inštitucionálnej podobe OSN je neefektívny z hľadiska výziev, ktorým čelí svetové spoločenstvo, pretože nie je schopný generovať pravidlá zabezpečujúce rovnocenné postavenie všetkých štátov v medzinárodných vzťahoch a ani spravodlivo riešiť medzinárodné krízy pokiaľ sú ich aktérmi štáty s právom veta v BR OSN. Znefunkčnenie OSN zároveň znamená, že medzinárodné vzťahy získavajú podobu westfálskeho systému mocenskej rovnováhy, v ktorom sú kľúčové spojenectva veľkých štátov a ich zoskupení. Strategické partnerstvo EÚ s Japonskom, ktorého cieľom je posilniť medzinárodný systém založený na dodržiavaní pravidiel, vytvára mocenskú protiváhu proti aktérom, ktorí si nárokovujú právo mať „voľné ruky“ v medzinárodných vzťahoch „bez ohľadu na pravidlá“. Budúca globálna stabilita a mier v medzinárodných vzťahoch tak v značnej miere závisia od úspešnosti a efektívnosti spolupráce EÚ s Japonskom pri posilňovaní pravidiel medzinárodného systému.

Priestor pre spoločnú aktivitu a koordináciu postupu medzi EÚ a Japonskom existuje i v ďalších kľúčových medzinárodných platformách i organizáciách, ktoré generujú pravidlá medzinárodných vzťahov. Spoločný výbor EÚ – Japonsko by mal vypracovať ciele pre presadzovanie spoločnej agendy v rámci G7 a G20, vrátane boja s klimatickými zmenami. Dôležitá je ďalšia reforma Svetovej obchodnej organizácie (WTO) s cieľom posilniť slobodný medzinárodný obchod a eliminovať protekcionistické snahy niektorých krajín. Strategické zblíženie EÚ s Japonskom musí znamenať i hľadanie ciest pre posilnenie spolupráce Japonska s NATO rovnako ako i jeho partnerstva so Stálou štruktúrovanou spoluprácou členských krajín EÚ v oblasti obrany (Permanent Structured Cooperation - PESCO).¹⁴

Osobitnú výzvu i príležitosť pre naplnenie strategického partnerstva EÚ s Japonskom predstavuje spolupráca v rámci ASEM (Asia-Europe Meeting), na ktorom participuje 30 európskych a 21 ázijských krajín, osobitné zastúpenie má Európska komisia a sekretariát ASEAN (Association of Southeast Asian Nations). Iniciatíva ASEM vznikla v roku 1996 s cieľom vytvoriť medzinárodnú platformu pre spoluprácu Európy a Ázie a v súčasnosti predstavuje najreprezentatívnejšie zoskupenie európskych a ázijských krajín. Samity ASEM sa konajú raz za dva roky, posledný sa uskutočnil v Bruseli v októbri 2018.

ASEM by sa mohla stať jedným z nástrojov pre napĺňanie strategického partnerstva medzi EÚ a Japonskom. Obidve strany by mohli a mali mať ambíciu transformovať ASEM z medzinárodnej platformy, ktorá umožňuje pravidelný multilaterálny dialóg, na medzinárodnú organizáciu, ktorá by bola schopná generovať medzinárodne záväzné pravidlá regulujúce spoluprácu medzi krajinami Európy a Ázie.

¹³ Text SPA je prístupný na stránke *MZV Japonska a Európskej služby pre vonkajšiu činnosť*, pozri: <https://www.mofa.go.jp/files/000381942.pdf>.

¹⁴ Viac info o PESCO pozri na stránke *Európskej služby pre vonkajšiu činnosť*: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-Homepage/34226/permanent-structured-cooperation-pesco-factsheet_en.

Rozvojová spolupráca: mäkká moc EÚ a Japonska

EÚ a Japonsko patria medzi najväčších poskytovateľov rozvojovej pomoci na svete. V roku 2017 EÚ a jej členské štáty poskytli rozvojovú pomoc tretím krajinám vo výške 75,7 miliárd EUR, čo predstavuje 57% z celkovej oficiálnej rozvojovej pomoci poskytnutej vo svete.¹⁵ V rovnakom roku Japonsko poskytlo rozvojovú pomoc vo výške 11,5 miliárd USD, čo ho radí na štvrté miesto medzi donormi na svete a prvé miesto v Ázii. Pre porovnanie, Spojené štáty americké v roku 2017 poskytli rozvojovú pomoc vo výške 34,7 miliárd USD.¹⁶ Rozvojová pomoc patrí medzi významné nástroje mäkkej moci EÚ a Japonska v medzinárodných vzťahoch. Jej cieľom je nielen rozvíjať ekonomickú a sociálnu infraštruktúru prijímajúcich krajín, ale zároveň i podporovať reformy, budovanie inštitúcií a dodržiavanie spoločných hodnôt. Koordinácia poskytovania rozvojovej pomoci by mohla byť významným prínosom pre napĺňanie cieľov SPA a mala by byť súčasťou jej implementačného Akčného plánu. Navyše, geografia politických a ekonomických záujmov Japonska a EÚ sa prelína.

„Archa Slobody a Prosperity“ (Arc of Freedom and Prosperity - AFP) je názov strategického konceptu a jedného z pilierov japonskej zahraničnej politiky od roku 2007, ktorý má dosah i na programovanie poskytovania rozvojovej pomoci Japonska. Označuje geografické pásmo, ktoré má strategický význam pre zabezpečenie medzinárodného postavenia a záujmov Japonska. Pásmo začína na severe Európy a zahŕňa päť nordických a tri pobaltské štáty, pokračuje smerom na juh do strednej a juhovýchodnej Európy, Kaukaz, strednú Áziu, Afganistan, Indiu, krajiny juhovýchodnej Ázie, Kórejský polostrov a pokračuje na sever do Mongolska. Jeho súčasťou, aj keď sa geograficky nachádzajú stranou, sú i Austrália a Nový Zéland. Pásmo predstavuje vonkajší okruh Eurázie. Krajiny nachádzajúce sa v tomto pásme sú prioritnými krajinami pre zahraničnú politiku Japonska, ktorej cieľom je podporiť ich nezávislosť, štátnu suverenitu a uplatňovanie univerzálnych hodnôt demokracie, slobody, právneho štátu, dodržiavania ľudských práv a rozvoja trhovej ekonomiky.¹⁷

Geografia AFP sa prelína s geografiou „veľkého“ rozširovania EÚ v rokoch 2004-2007 (pobaltské a vyšehradske krajiny, východný Balkán), prebiehajúcim procesom rozširovania EÚ (krajiny západného Balkánu) a asociačným procesom krajín Východného partnerstva s EÚ (Ukrajina, Gruzínsko a Moldavsko). Vo vyššie uvedených regiónoch a krajinách je EÚ strategickým partnerom Japonska, ktorý významne prispieva k napĺňaniu cieľov AFP. Platí to i naopak, Japonsko je významným partnerom EÚ pri realizácii politiky rozširovania vo vzťahu ku krajinám západného Balkánu a politiky asociovaného partnerstva s krajinami východnej Európy.

Podpora demokratických reforiem, rozvoja trhovej ekonomiky a európskej integrácie krajín západného Balkánu a východnej Európy patrí medzi dlhodobé priority zahraničnej politiky Slovenska.

Slovensko zahájilo vlastný národný program poskytovania oficiálnej rozvojovej pomoci v roku 2003. Krajiny západného Balkánu a východnej Európy (v súčasnosti predovšetkým Ukrajina,

¹⁵ EU remains the world's leading donor of development assistance: €75.7 billion in 2017. *European Commission*, 10.4.2018, https://ec.europa.eu/europeaid/news-and-events/eu-remains-worlds-leading-donor-development-assistance-eu757-billion-2017_en.

¹⁶ Japan Donor Profile. *Donor Tracker*, <https://donortracker.org/country/japan>.

¹⁷ On the „Arc of Freedom and Prosperity“. An Address by H.E. Mr. Taro Aso, Minister for Foreign Affairs on the Occasion of the 20th Anniversary of the Founding of the Japan Forum on International Relations, Inc. International House of Japan, March 12, 2007, <https://www.mofa.go.jp/policy/pillar/address0703.html>.

Gruzínsko a Moldavsko) patria medzi jeho hlavných prijímateľov.¹⁸ Dozrel čas, aby sa obe oblasti stali súčasťou bilaterálnej spolupráce medzi Slovenskom a Japonskom.

Významný a zatiaľ nie plne využitý potenciál obsahuje formát regionálnej spolupráce Vyšehradskej skupiny (V4) plus Japonsko. V rámci tohto formátu sa uskutočnili tri samity predsedov vlád (2013, 2018 a už spomínaný nedávny samit, ktorý sa uskutočnil v Bratislave počas slovenského predsedníctva vo V4 v apríli 2019). Cieľom tejto spolupráce by malo byť vypracovanie stratégie rozvoja spolupráce krajín V4 a Japonska v súlade s ustanoveniami SPA, vrátane vypracovania podnetov a odporúčaní pre Spoločný výbor EÚ – Japonsko.

Namiesto záveru

Vstup do platnosti dohôd SPA a EPA vo februári 2019 vytvára zásadne nový inštitucionálny rámec pre rozvoj politickej i ekonomickej spolupráce medzi EÚ, vrátane jej členských krajín, a Japonskom. V záujme EÚ i Japonska je maximálne využiť príležitosti, ktoré nový zmluvný rámec prináša. Je potrebné, aby Spoločný výbor EÚ – Japonsko vypracoval Akčný plán pre implementáciu SPA, ktorý bude pozostávať z cestovných máp obsahujúcich konkrétne opatrenia pre naplnenie každého ustanovenia dohody.

Potrebujeme spoločný kompas na ceste k medzinárodným vzťahom, ktoré budú regulované záväznými pravidlami pre všetky štáty bez ohľadu na ich rozlohu, počet obyvateľov, ekonomický i vojenský potenciál. Potrebujeme cestovné mapy pre spoluprácu s Japonskom, aby sme vedeli efektívne presadiť naše spoločné záujmy a hodnoty. Potrebujeme, aby existujúci dialóg prekročil rámec oficiálnych konzultácií a zapojili sa doň i širšie expertné komunity z EÚ i Japonska. Tento článok je potrebné považovať za pokus o príspevok do takejto diskusie. Pokúsili sme sa v ňom identifikovať niekoľko oblastí, ktoré sú kriticky dôležité pre rozvoj spolupráce EÚ s Japonskom, a ktoré by sa mohli, a podľa nášho názoru aj mali, stať súčasťou Akčného plánu pre implementáciu SPA.

¹⁸ Informácie o programe a implementácii rozvojovej spolupráce SR pozri na stránke *Slovenskej agentúry pre medzinárodnú rozvojovú spoluprácu (SAMRS)*, <https://www.slovakaid.sk/sk/kto-sme/agentura-samrs>.